

“TÜRK KÜLTÜRÜNDE DEMİR” KİTABI

(Fidan Uğur Çerikan, “Türk Kültüründe Demir”, Ankara: Grafiker Yay.,
2018)

Dr. Nagihan ÇETİN*

İnsanlık tarihinde tartışmasız bir öneme sahip olan madenler, kültürlerin de önemli bir yanını oluşturmaktadır. Maden çeşitleri, maden yatakları, bu yataklar hakkında oluşturulan anlatılar, madenlerde çalışanların oluşturdukları terminoloji, jargon, değişik bölgelerde çeşitli madenlere iyileştirme, şans, uğur, bereket ya da korku aracı olma gibi işlevlerin yüklenmesi gibi konular folklor çalışmalarında “maden folkloru” adı altında incelenebilecek konulardır. Türkiye’de madenlerle ilgili bu tür konulara halk hekimliği, inanç, inanış gibi çalışma alanları ile il, ilçe ve köyleri kapsayan alan araştırmalarında yer verildiği görülmektedir.

Bir literatür taraması yapıldığında Pertev Naili Boratav’ın “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı kitabı, Hamit Kalyoncu’nun “Kömürde Açan Çiçek: Zonguldak Yöresinde Tarih-Toplum-Kültür” isimli çalışması, Emre Dağaşan’ın “Oltu ve Yöresi Folkloru” isimli doktora tezi, Âdem Terzi’nin “Kömürün Dili ‘Madenci Anlatıları’” ve “Kömürün Dili: ‘Zonguldak Yer Adlarının Oluşumunda Kömür Üretiminin Etkisi” isimli makaleleri maden ocakları ve bunlar etrafında şekillenen kültür hakkında bilgiler içeren birkaç çalışma örneği olarak belirtilebilir. Bu çalışmalara katkı sağlayacak, literatürdeki ismi “Mining Folklore” olan maden folkloru hakkında müstakil ve daha derinlikli çalışmaların yapılması bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu noktada tematik çalışmalar önem kazanmaktadır.

Bu yazının konusu olan Dr. Fidan Uğur Çerikan tarafından hazırlanan “Türk Kültüründe Demir” isimli kitap Türk dünyasında zengin bir rezerv kaynağına sahip olan “demir” hakkında hazırlanmış tematik bir kitaptır. Kitap, Çerikan’ın Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Halkbilimi alanında Prof. Dr. Mustafa Arslan danışmanlığında 2014 yılında tamamlanan doktora tezinden üretilmiştir. Söz konusu çalışma, 2018 yılında Grafiker Yayınları tarafından basılmıştır. 672 sayfalık kitap giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Kitabın giriş kısmında kült, mit, kut, kutsal ve kültür kavramları hakkında bilgi verilmiş, demirin kavramsal yönü üzerinde durulmuştur. Ayrıca yurt dışında ve yurt içinde demir ve demir kültürüyle ilgili yapılan çalışmalar kitap, sözlük, makale ve tezler tanıtılmıştır. Yapılan literatür çalışmasında demir hakkında kapsamlı çalışmaların yapılmadığı da yazar tarafından tespit edilmiştir. Giriş bölümünde ayrıca yapılan bu çalışmanın yöntem ve metotları hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü “İnsanlık Tarihinde Demirin Yeri ve Önemi” adını taşımaktadır. Bu bölümde bir element olarak demir, demirin keşfi ve işlenişi, Türkler dışındaki çeşitli toplumlarda demirin maddi unsur olarak yeri ve önemi ile inanç ve kültür konusu olarak yeri ve önemi, bazı mesleklerle demircinin ilişkisi ve demirle ilgili inanışlar ve uygulamalara yer verilmiştir.

---

* nagihan-cetin@hotmail.com, ORCID No: 0000-0001-5098-2573

İkinci bölüm “Türklerde Demirin Yeri ve Önemi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde demir/temir kavramı, Türklerde maddi unsur olarak demirin yeri ve önemi ile kullanıldığı yerler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünün ismi ise “Geleneksel Türk Kültüründe Demir”dir. Bu bölümde Türklerde inanç ve kült olarak demirin yeri ve önemi, dile dayalı Türk halk bilgisi ürünlerinde demir, toplumsal uygulamalarda ve törenlerde demir, mesleki inanç ve uygulamalarda demir ana başlıkları altında incelemeler ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma neticesinde demirin Türk kültüründe ve çalışma kapsamında incelenebilen dünyadaki çeşitli kültürlerde maddi boyutunun yanı sıra kutsal bir sembol olarak kabul edildiği görülmüştür. Türk kültürü açısından demirin önemi, demirin maddi olarak kullanım alanlarının çeşitleri, demirin işlevleri, demir hakkındaki inanışlar, demire dayalı ritüeller, anlatılar ve dilsel unsurlarla somut bir şekilde ortaya konmuştur.

Çalışma kapsamında Çerikan, kapsamlı bir literatür çalışması yanında çok sayıda kişi ile yüz yüze görüşerek birinci ağızdan kaynak kişilerden istifade etmiştir. Çalışma incelendiğinde kaynak kişilerle görüşmelerde elde edilen bilgilerin önemli bir kısmının demir ve demir yatakları hakkındaki anlatı ve inanış türü bilgiler olduğu görülmektedir. Bu da çalışmanın halkbilimi genel başlığı altında maden folkloru açısından da önemini ortaya koymaktadır.

Oldukça kapsamlı bir şekilde hazırlanan bu çalışma, demirin maddi boyutuyla birlikte demir etrafında şekillenen inanışlar, pratikler ve kültürün önemli bir kısmını oluşturan dil ve anlatılarda Türk kültüründe demirin yerini ve önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada halkbilimi, tarih, sosyoloji, psikoloji, kimya, biyoloji gibi birçok disipline ait kaynaklardan istifade edilmesi çalışmaya disiplinlerarası bir boyut katmıştır ki artık akademik bir çalışmanın disiplinlerarası olması, çalışma konusunda bütüncül bir bakış açısı sunmanın vazgeçilmez bir koşulu olarak kabul edilmektedir. Türk kültüründe önemli bir maden olan demir hakkında yapılmış olan bu çalışmayla, Türk kültüründe maden folklorunu daha iyi analiz edebilmek adına bakır, altın ve benzeri madenlerle ilgili kapsamlı çalışmaların yapılmasının bir gereklilik arz ettiği de ortaya çıkmıştır.

Elbette ki yazar, zaman geçtikçe, yeni bilgiler eşliğinde kitabını tekrar gözden geçirerek kimi ilaveler ya da çıkarmalar, gerekli gördüğü yerlerde değişiklikler yapacaktır. Yazarın, ilk baskısının tükendiğini öğrendiğimiz kitabın bundan sonraki baskılarında kitap hakkındaki değerlendirmeleri de dikkate alacağını düşünmekteyiz. Çalışmanın üçüncü bölümünün sayfa sayısı olarak çalışmanın yaklaşık yarısını oluşturduğu görülmektedir. Bu bölüm iki ayrı bölüm olarak düzenlenirse kitaptan daha rahat istifade edilebileceği kanaatindeyiz. Ayrıca yine bu bölüme başlarken neden “Geleneksel Türk Kültüründe Demir” şeklinde bir başlık seçildiğinin kısa da olsa açıklanması, “Geleneksel Türk Kültürü”nden kasıtlı yazar tarafından ne anlatılmak istendiğinin doğru anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Akademik bir yayın olarak oldukça kapsamlı bilgiler sunan bu çalışmadan hareketle, yazarı tarafından sayfa sayısı daha az olan, üslup yönünden genel okuyucu kitesine hitap edebilecek ikinci bir kitabın hazırlanması, akademik çevre dışında da bu konuya ilgi duyan kişilere bir seçenek sunacaktır.

KAYNAKLAR

BORATAV, Pertev Naili (1973), *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

DAĞAŞAN, Emre (2013), *Oltu ve Yöresi Folkloru*, Doktora Tezi, Erzurum.

KALYONCU, Hamit (2005), *Kömürde Açan Çiçek: Zonguldak Yöresinde Tarih-Toplum-Kültür*, Ankara: Pervaz Yayınları.

TERZİ, Âdem (2016), "Kömürün Dili: 'Zonguldak Yer Adlarının Oluşumunda Kömür Üretiminin Etkisi' " *Türk Dili Dergisi*, Cilt CX, Sayı 771, s. 100-106.

TERZİ, Âdem (2017), "Kömürün Dili 'Madenci Anlatıları' ", *Türk Dili Dergisi*, Şubat, Yıl 67, Sayı 782, s. 76- 82.

UĞUR ÇERİKAN, Fidan (2018), *Türk Kültüründe Demir*, Ankara: Grafiker Yayınları.